

Universal Declaration of Human Rights - Dagaare, Southern

© 1996 – 2009 The Office of the High Commissioner for Human Rights

This HTML version prepared by the *UDHR in Unicode* project, <http://www.unicode.org/udhr>.

TENDAA NENSAABA ZAA YELESOOBO SOBIE MOJLOO

A YELE YUOBO

A yeli nang bebe la, ka nee zaa bang ka nengsaala emmo ane o yelsoore seng la taa a nengsaala boorɔ poɔ; a nengsaala mengesoobo ane o yelmengɛ noba zie la binne eng-maarong ane yelmenne noba zie a tengazu.

Ka nengsaala kaa-ba-nyɛ e ka tongfaare tong ka noba banang nang taa teerong veele nyɛ posããna. A yele ama eɛ la ka nengsaala zaa nang boorɔ bone ne ka ka bie tenga benee nengsaaba zaa nang so ba menne a yele yele zaa ba nang boorɔ, a puoro puoru zaa ba nang boorɔ, a ta zoro bebiri kang nang.

Ka a da sengɛɛ la ka anang ba fere nee kao e yeli nang fere o, a kũũ ne o baao poɔ ka o faa o mengɛ dɔgrong poɔ, ka ka a yelmenne tɔretero la guuro a tendaa zaa noba yelsoobo sobie.

Ka a da sengɛɛ la ka to-ne-tɔ nɔmmo yele a tendaa za.

Ka a noba nang be a Tendaa Langne poɔ lee maaleng nyɔgɛɛ ba yeldeebo a a yelmanne binne nga nang guuro a tendaa zaa yelsoobo sobie poɔ, ka dɔɔ ane pɔge nang ba gang taa song ka nengsaala maaloo ane o mengesoobo yele gere ninge a tenga zu.

A tenne na zaa nang be a Tendaa Langne nga poɔ eng la noore ka bana ane a Tendaa Langne na nyɛ a tendaa zaa nɔngtaa, a engne a Tendaa zaa yelsoobo ane mengesoobo sobie.

Ka ka nee zaa bang ka a yelsoobo sobie ama ane a nensaala mengɛ soobo la yelkpong nang be a noore nga emmo poɔ.

Pampanga a Lɛ Zueng,

A TENDAA LANGNE NOBA LANG TAA

moɔlɔ la:

ka a TENDAA ZA YELESOOBO SOBIE waa la bone noba zaa ane tenne zaa nang na moĩ nimirɩ k'a nyɛ eebo. A lɛzueng nee zaa, bee nengsaaba langne zaa na taa la a yele ama teerong tegtegle a erɛ anɛɛ ba wuluu poɔ anɛ ba zanno poɔ a e k'a yelsoobo sobie ane a noba mennesoobo yele duoro saa kye erɛ beele beele tenga zaa poɔ a na e k'a tendaa zaa bang kye tuuro a yele ama. Tenne na zaa nang be a lammo nga ane noba na zaa nang kpeere a tenne na poɔ, a lang ne a noba banang zaa nang be tenne na zaa ba nang di naalong a zu.

Dore 1

Nengsaala zaa ba nang dɔge so la o menga, ka o ne o taaba zaa sengtaa noba emmo ane yelsoobo sobie poɔ. Ba dɔgɛɛ ba zaa ne yɛng ane yelɛ-iruu k'a da seng ka ba erɛ yelɛ korɔ taa a nga yɔɔmine.

Dore 2

Neezaa soobo la a Tendaa zaa yelsoobo sobie ama nang be a gane poɔ; a ba wullo ka nee nga waa ngaa ne ngaa; a nga balong, bee o engɛ waalong, k'o waa la pɔge bee dɔɔ, o kɔkɔyelaa, puoru na o nang puoro, o teerong nang are le a tenga maalo yele poɔ, o tengyiraa ane o aroozie a tenga poɔ, boma o nang taa, o dɔgebo zie bee o arezie.

A la waana le puoreng, gyegru kyebe ane nee teerong nang wuli o ka o tuuro a tenga maalo yele le, bee bone na naalong ba nang dire a tenga na poɔ a nee na nang yi, ka a tenga na so la o menge bee ka o be la tenga kang nuureng, bee ka o nang ba so o menge, be ka yele mine bebe la a pagrɔ o mengesoobo sobiri.

Dore 3

Neezaa taa la sori ka o taa nyɔvore, ka bone zaa ta ngmaara o sobiri o yellerre poɔ, ka tuo ta be o zie.

Dore 4

Neezaa ba taa sori a taa o tɔsoba ka o waa o gbangbaa bee ka o tonɔ gbangba-toma. A ferɛɛ la kaa gbangbaalong ane nengsaaba koɔro ta bebe togtog yelizaa poɔ.

Dore 5

Neezaa ba seng ne engɛ dɔgrong nang gang, bee potuyele, bee dɔgrong zaa nang ba seng ne nengsaala.

Dore 6

Ka neeng be zie zaa a ferɛɛ la ka a tenga na deme de o k'o waa nengsaala a lɔɔ poɔ.

Dore 7

Lɔɔ ninge poɔ noba zaang sengtaa k'a fere ka a lɔɔ kaara ba zaa zu ka gyegru kyebe. A yele ama moɔloo poɔ kyiirung la ka gyegru bebe nee zaa zie, bee ka nee dɔre ka ba gyegri nee.

Dore 8

Ka nee zaang taa yeli a gaane a sereɛ diibo zie, a ferɛɛ la ka a tenga na sereɛdirebe a di a sereɛ velaa ka a yelmengɛ gaa a nee na deme nang kpe zie a seng le a tenga lɔɔ nang manne bing.

Dore 9

Neezaa ba seng ne ka ba dee bone nyɔgoo gaa te page kye ba di a sereɛ, bee ka ba diguu bare ka o yi gaa teng-yuo a te kpeere.

Dore 10

Neezaa nang sãã yeli, a ferɛɛ la ka a tenga na sereɛdirebe di o sereɛ neng-yaga poɔ ka nɔnne boore kyebe a sereɛ nga ba nang dire a na nye bone na yeli o nang sãã poɔ.

Dore 11

1. Neezaa ba nang nyɔge yeli kang poɔ a na di o sereɛ ko na pɔge nye dɔgrong a poɔ, a ferɛɛ la ka a sereɛdirebe de ka o ba sãã yeli, a ta le sang ba nang di o sereɛ yeng poɔ a te nye bang ka o sãã la yeli. A o sereɛ diibo na meng poɔ a ferɛɛ la ka ba k'o sori ka o bɔ bone na zaa nang na toɔ song o ka o yeli faa o menge.

2. Ba kong toɔ nyɔge nee zaa nang sãã yeli nang taa dɔgrong; yeli o nang e, bee o nang nage o vuo na poɔ, a yeli na o nang e, bee o nang nage nang da ba waa yelsããna nang boɔrɔ dɔgrong a le sang onang da e a yeli bale, bee ka ba ko o dɔgrong nang waa tuo gang a dɔgrong na nang da bebe ka ba da ko o a le sang o nang sãã a yeli bala.

Dore 12

Neezaa ba taa sori a bonno kpeere o to yele poɔ, bee o die yele poɔ, bee o yiri yele, bee o gama yele, bee ka o sãã o to yosong ane o eveele. A fere la ka a lɔɔ guuro nee zaa a dɔɔne ama taaba poɔ.

Dore 13

1. Neezaa taa sori ka o yooɔ gere bennee zaa o nang boɔɔ, bee ka o kpeere bennee zaa o nang boɔɔ a tenga toribogri poɔ.

2. Neezaa taa sori ka o yi tenga kang zaa poɔ, bee o munge tenga poɔ a kye lee wa a o tenga poɔ.

Dore 14

1. Neezaa taa sori ka o yi tenga na poɔ ba nang boɔɔ o dɔgroo, bee o koobo a gaa tenne mine a na te nye popeelong.

2. A sobiri nga kyebe nee nang sãã yeli yelmunge ka ba boɔɔ o ka ba di o sere ka a yele na o nang sãã ba e votu yele bee yele nang ba tu a Tendaa Langkpong yele sobie ba nang manne bing le.

Dore 15

1. Neezaa taa sori a na waa enga kang paalong nee.

2. Neezaa ba taa sori a na yeli ka neekang ta be o tenga poɔ, bee ka o ta yi o tenga a gaa te kpeere teng-yuo.

Dore 16

1. Neezaa nang ta dɔɔ, bee pɔge, bale zaa poɔ, tenga zaa poɔ, puoru zaa poɔ, taa sori a na de pɔge, bee kuli sere a dɔgroo bibiiri. Ba zaang na sengtaa a ba kultaa yele poɔ a ta le sang ba kultaa nang baare.

2. Neezaa ba taa sori a fere noba ka ba kultaa; banang nang kulo taa yong na pele poore a sage ka ba kultaa.

3. Dɔɔ ane o pɔge ane o bibiiri waa seng bombiri a tenga noba zie ka a fere ka a tenga noba ane a tenga nembere kaara ba zu.

Dore 17

1. Neezaa taa sori a na so boma o yong, bee ka o ne noba mine lang so boma.

2. Neezaa taa sori faa nee boma o nang so.

Dore 18

Neezaa taa a sori na teere yele a seng o nang boɔɔ le, a tuuro o yeng wuluu, a puoro puoru na zaa o nang boɔɔ; o la taa la a sori meng a na leere o puoru ane o teerong; o na toɔ e la le o yong, bee a lang ne noba yeng poɔ, bee o yong zie. O la taa sori meng a na e ka o puoru yele sãã noba zie. O taa sori na wullo noba a o puoru yele. O taa sori tuuro a o puoru nga sobie zaa a seng le o nang boɔɔ.

Dore 19

Neezaa taa sori ka o teere ka yeli kang waa ngaa bee o ba waa. O taa sori meng na yeli a yeli na yele. O la taa la a sori meng ka o teere ka yele mine waa ngaa, kye ka nee zaa ta fere o a o teerong na poɔ. O taa sori meng ka o ba a kye nye yelpaaba nang yire zie zaa waana, ka a gangnee toribogri bee ka a ba gangna o taa la a sori.

Dore 20

1. Neezaa taa la a sori ka o poɔ noba nang langtaa ane teerong velaa. O la taa la sori ka o kpe langne zaa.

2. Nee kontoõ fere neezaa ka o kpe langne kang poɔ.

Dore 21

1. Neezaa taa sori k'o poɔ a tenga gɔbenente yele poɔ o minge bee ka o poɔ iri noba ka ba lee o zu.
2. Neezaa taa sori ka a tenga poɔ bone na zaa nang bebe ka ba de sonno ne a noba ba yeli zaa poɔ k'a tara o meng.
3. A gɔbenente fang a tenga poɔ na yi la tenga noba boɔrɔ zie. A sobiri na a noba nang na mang tu ka ama nye eebo la ka ba manne bing ka ka vuo kang poɔ k'a noba mang taa neng-iri ka finnuu kyebe a neng-iri nga poɔ; k'a banang zaa nang ta noba a taa sori na iri a noba nang na lee ba zu a tenga gɔbenente poɔ. A neng-iri sang nee zaa ba taa sori na nye o tɔsoba nang boɔrɔ k'o iri nee na.

Dore 22

Neezaa waa la a tenga zu noba nee. A ferɛɛ la ka o tenga kaara o zu; o la taa la sori meng ka o nyere a o tenga tonɔ ka a song o ka o nyere emmo a seng nengsaala; ka o enge ane o yeng yele meng kyene velaa.

Dore 23

1. Neezaa ta sori ka o taa toma tonɔ. O taa sori meng ka o iri toma na o dang boɔrɔ. Sori bebe meng la, ka ka o toma zie ane o toma zie yele veɛɛ. Sori bebe meng la ka o taa toma tonɔ a ta voɔrɔ weɛ le.
2. Neezaa, ka gyegru kyebe taa sori ka o nyere san-yɔɔ a seng banang zaa meng nang tonɔ a tong bale.
3. Neezaa nang tonɔ toma taa sori a naa nyere a yɔɔre ka a seng o ne o pɔge ane o bibiiri; ka a seng ba ka ba na toɔ nye bone na zaa a nang fere nengsaala ka o taa waa nengsaala.
4. Neezaa taa sori ka o piili tontonema langne. O la taa l'a sori ka o kpe tontonema langne nang na song ka o guuro o toma.

Dore 24

Neezaa taa sori ka o nye penno kye ka o pennoo sang ka o taa sori a ere le o poɔ nang pelle. O la taa sori ka ka o ta tong toma a te gang gammo kang. O taa sori meng na nyere pennoo bebie a o toma zie kye nang nyere san-yɔɔ a pennoo bebie na poɔ.

Dore 25

1. A ferɛɛ la k'a tenga nye ka benee dɔɔ ane o pɔge ane o bibiiri nang kpeere seng ne ba eng-maarong nang boɔrɔ le, ka ba nyere bondiri ane bonsuuri, ka ba kpeebo zie ane ba laafeɛ yele veɛɛ. Ba taa l'a sori meng ka sang kang wa ta ka ba ba la taa san-yɔɔ toma, bee ka ba beere, bee ka yeli kang e ka o kong la toɔ tong toma bee ka o sere, bee ka pɔge kpi kye kyere o yong, bee ka o kore zuo a kong la toɔ tong toma, bee ka yeli kang e ka o dee kong la toɔ bɔ bondiraa o minge, a ferɛɛ la ka a tenga na o nang be kaara o zu.
2. Bimamine ane bibiiri nang nang baara, a sengeɛ la ka ba kaara ba zu kye sonno ba. Bibiiri zaa, ka ba ma ne ba saa de la taa kye dɔge ba bee ka baba de taa kye dɔge ba meng na nyere la a sommo nga bale.

Dore 26

1. Neeza taa sori ka o bang gane. A gane zanno piilu sang a da seng ka yɔɔre kyebe. A ferɛɛ la ka neezaa zanne gane belaa a ta taabo kang. A da ba seng ka neezaa wong tuo kye nye nuuri-toma zanno, bee gama-toma zanno. A da sengeɛ la ka banang nang na toɔ meng ta wong tuo kye nye zanno nang do yaga.

2. A da sengɛɛ la ka gane zanno kyaara nensaala mengemaalo yɛɛ a kyɛ sonno nensaala mengesoobo sobie yɛɛ a kyɛ sonno yelwongtaa ane kanyiri di-ko-taa, a e ka tenne ane bale la bale zaa ane puoru deme zaa nyɛge taa baalong a kyɛ e ka a Tendaa Langkpong yɛɛ kyɛnɛ ka maarong be a tenga zu.

3. Saamine ane mamine taa a sori a na de weɛ dang iri benee ba nang boorɔ ka ba bibiiri gaa zanne gane.

Dore 27

1. Neezaa taa sori ka o poɔ a tenga tengkoɔ yɛɛ poɔ a meng wong a noba nuuri-toma noɔ, kyɛ nyɛɛ tɔnɔ nensaala yeng nang song o ka o maale, bee ka o e ka bone na zaa waana ne noɔ bee tɔnɔ.

2. Neezaa nang de o nuuri, bee o zu a tong ne toma ka a yire tɔnɔ mine, a ferɛ la ka a tenga ta veng ka neezaa finne o a toma na poɔ.

Dore 28

A da sengɛɛ la ka a yɛɛ ama ba nang manne bing a kyɛ a nyɛ cebo, ka benee zaa tenga zu kyɛ neɛ nang kpeɛɛ na toɔ so o mɛnge kyɛ kpeɛɛ ne popeɛlong.

Dore 29

1. Neezaa taa la fero toma o taaba zie benee o nang kpeɛɛ. A leng na song ka o mɛnge nyɛ maalo.

2. Neezaa nang so o mɛnge, a wonno o mengesoobo noɔ, yeli zaa ba kyebe a na pigi a o mengesoobo nga sori see ka tenga nang manne bing le naane, a laɔ na meng na waa la laɔ nang na veng ka nensaala nyɛ emmo kyɛ so o mɛnge, a sonno ka nensaaba erɛ eveɛɛ, a e ka marong be noba nang lang kpeɛɛ zie kyɛ erɛ ka noba zaa kpeɛɛ velaa ba tenga poɔ, ka ba meng taa noɔre a ba tenga maalo yɛɛ poɔ.

3. Neezaa ba taa sori a e yeli nang ba toro a Tendaa zaa Lammo nang manne a nengsaaba menceesoobo sobie bing le.

Dore 30

Tenga zaa bee langne zaa bee neng-yeni zaa ba taa sori a willi a yɛɛ ama ba nang manne bing a kyɛ; ka a waa seng nga a yɛɛ nga ko ba la sobiri ka ba tong tone zaa bee yeli zaa nang waana ne nensaala mengasoobo ane o yelisoore noɔ wommo ba nang manne bing a kyɛ sããbaro.
